

Бранимир Марковић

Огледало србско

“Гледа мајмун себе у зрцало”

Његош

“Недовољно познавање културне историје нас доводи до тога да се на крају прејиремо на терену политичке историје...”

Коментар исељеника у српско-црногорској полемици која је букнула када је Центар за исељенике након референдума штампао Историју Црне Горе Шерба Растодера и Живка Андријашевића

“..Ако је међушим Ујка Сам планирао да нас прориједи (нашом руком), шансе су нам много мале, с обзиром на наши коефицијент ителигенције...”

Коментар на истом форуму

“Српски хомодуплекси ... и даље приповиједају *йсеудороманйичарску бајку* о “*једном ње исиом државотворном православном народу*” не хајући за факат да Срби у односу на данашњу Црну Гору нијесу државотворни народ. Јер, државотворан је онај ко твори, тј ствара државу, а то у случају постреферендумске Црне Горе сасвим сигурно нијесмо били ми Срби..” теза је, коју бесконачно понавља извесни Рајо Војиновић, један од страних промотера поделе. Карактеристичну мржњу према самој примисли о јединственом народу испољава и дру-

ги, Игор Јарамаз: “Срби, као жртве једног нео-апартхејдског система тешко могу *наићи на разумевање иностраних фактора* уколико, под један, инсистирају да *су исији народ са Црногорцима (и йриде Бошњацима, Муслиманима, Хрвајцима)* и, под два, инсистирају *на сйајусу већине* или конститутивног народа.”.

Његов истомишљеник по питању “дихотомије” с другог, “дукљанског” пола, извесни Стево Вучинић отворено указује на “дубоко” теоретско утемељење својих ставова: “Кад би и сам Свети Петар Цетињски уста’ и река’

да смо Срби, ја би био против њега”. Укратко, ја сам оно што нису они. Сличности са “Првом и Другом Србијом” су очигледне, само “у негативу”. Идеолози “Прве Србије” подржавају “Другу Црну Гору” – српске мањинисте, који као да су пресликали методе и полазишта “Друге Србије” примењујући их на државу чији су држављани коју, слично својим идеолошким узорима, мрзе, и не сматрају својом. “Прва Србија” не примећује свој лик у огледалу, само са црногорском идентификацијом, у “лику и дјелу” поменутог Стева и његове клике, ни лик “омиљених” Кандић-Вучо-Бисерко/со у својим “српским” пуленима.

Ретки гласови разума који указују да је “..поdjела *исџоџ народа* на Србе и Црногорце ... опасна...” промптно се осуђују са обе стране. Стављање у историјски “деја ву” контекст још је непопуларније: “Није ли такво размишљање довело до тога да се данас и Муслимани српске националности уопште не осјећају Србима? Исто је и са дијелом покатоличених Срба који се осјећају Хрватима.”¹ Чак и кад је поткрепљено “проценом” Божа Николића, једног од лидера “бокешких католика, данашњих Хрвата”, како их прецизно дефинише которски књижевник Никола Маловић у књизи *Луџајући Бокељ*: “Хрвати ... иако су малобројни, њихова култура чини 60 одсто културе у Републици Црној Гори.” Прокламација са сајта *Образа* типична је реакција оних који се код нас називају српским националистима: “Свесни своје духовне беде и ништавила, ви сте од

нас Срба покрали све оно што немате, почев од језика и историје, па до генија попут Руђера Бошковића и Николе Тесле.”

Поделе и неговани и протежирани обострани презир. Да ли је то нешто ново у нашем народу?

Историчар Предраг Марковић сугерише да су овакве поделе много старије од оне на напредњаке и радикале у 19. веку, која се обично узима као “нулта”, указујући на “...један венецијански позоришни комад из XVIII века у коме се радња врти око разлика у култури између латинизираног (поиталијанченог) приморског живља и “дивљих” људи у залеђу. Та разлика је оличена у двојици младожења, један је Кариска (Carisca), други се симболично зове Душманић. Душманић покушава да омаловажи Кариску као размаженог мекушца, док Кариска приписује Душманићу дивљаштво и недостатак префињености. Обојица, пак, тврде да су (*баи они* прим. БМ) *јрави јријадници “морлачкоџ” народа*, с тим што, наравно, другачије разумевају тај свој народ.”²

Чини се да је “то” што нам се догађа пре закономерна последица идеологије коју смо готово плебисцитно прихватили (и први и други и “остали”) него производ спонтаних догађања и непоновљивих околности. Видљив исход су нова “отпадања” од српског народносног корпуса, а мање очигледан – интеграција “отпадника” у хрватски, због неодрживости сопствених “микросамобитности” (Бошњачке, Дук-

1 Коментар Миодрага Булатовића.

2 Предраг Марковић, *Дуџо јујовање ка кући*, Време, 29. 12. 2009.

љанске, можда и Војвођанске итд.). Међутим, у време “Душманића” “... Млеци не праве (...) разлику између Срба и Хрвата, јер и једне и друге зову Морлацима.”³ Да ли су Млечани, попут средњовековних хроничара, према тумачењима савремених српских и хрватских историчара, били у заблуди или само преносили како смо сами себе доживљавали?

Искуство метастазе актуелне поделе на Србе и Црногорце нашем покољењу би могло да помогне да добијемо јаснију слику шта се дешавало између Срба и Хрвата, били они два народа или јединствен народ који говори истим језиком са три дијалекта чији говорници се савршено разумеју између себе (за разлику од Италијана – Калабреза и Ломбардијаца нпр.)

Вук Караџић је (очигледно неуспешно) креирајући модерну нацију од нашег народа (*у једнини*), сасвим неоригинално (као и “очеве” свих модерних нација света) “...био мишљења да се припадност некој народносној групи може одредити искључиво на основу језика али никако не и по вероисповести или писму, (Ватрослав) Јагић је заступао став да вера и писмо такође играју круцијалну улогу у одређивању етничке групе... за Вука су сви штокавци били Срби (тј. припадници једног народа) који су говорили *српским језиком* а могли су да буду римокатоличке, исламске или православне вере и да пишу како ћирилицом тако и латиницом ... за Јагића су се говорници једног језика (*хрвајско-*

српско) у етничком смислу делили на оне који су римокатолици (Хрвати) и који пишу латиницом и на оне који су православци (Срби) а који користе ћирилицу”.⁴

Говорећи савременим политиколошким речником, Вук је прототип националисте, а Јагић културалисте. Први је желео да интегрише све, без обзира на порекло и међусобне разлике, укључујући све “личне мултикултуралности”, а други је појединцима наменио ригидне културне моделе као усуд и услов припадности заједницама (*у множини*). Ако их стриктно не прихвате до детаља (као нпр. они Сплићани који данас слушају или само имају еротске фантазије о Секи Алексић или Ваљевци о Северини) нису “прави” Хрвати/Срби. Није ли Јагићева – “мајка” свих будућих подела?

Јасно је коме су се приволели данашњи Срби, и “Душманићи”, ватрени заговорници ћирилице и православља као искључивог темеља идентитета, и “Кариске” који користе латиницу и не хају за православну и Цркву уопште. Но, мисао да Београдски/Војвођански атеисти/будисти/протестанти/њуејдовци а у најновија времена и зилоти и/или екуменисти (видећемо ко ће да превлада у свету већих православних папа од патријарха) у преспективи теже да напусте заједницу која форсира само ћирилицу и православље, и оду, слично католицима и муслиманима, такође дојучерашњим латиничним Србима, тамо где их “хоће”, савременим Србима не пада на памет док се то не

3 исто

4 Владислав Сотировић, *Социолингвистички аспекти распада Југославије*.

деси. Примисао да би поменута бурлескна “дихотомија” на Црногорце и “Србе из Црне Горе”, готово окончана у братском суседству, могла мање или више модификовано бити успешно “имплементирана” и у Србији, одбацују баш они који кукају на црногорски клан у политици и НВО сектору, “унаточ тому” што је и сам председник Борис Тадић прокламује као државну политику када изјави: “За Србију није прихватљиво да Срби у Црној Гори имају статус мањине, већ да треба да буду *аутохтон народ као што је то случај са Црногорцима у Србији*”. Заборавља се да је бројчани однос између оних који су се почетком 19. века идентификовали као Срби и као Хрвати био сличан садашњем између Срба и Црногораца. Век касније Хрвати су експресно “надокнадили заостатак”. Чудно је да нико не предвиђа “хрватски сценарио” са Црногорцима и Бошњацима, иако присилно одељивање ијекаваца од екаваца доприноси да подела више неће бити јагићевска већ вуковска – међу говорницима два језика прокламована као различита, а Црногорци, Босанци и западна Србија су ијекавци.⁵

Но, вратимо се једном од могућих исходшта подела или прецизније речено “поделизма”. Вараждинец Јагић је природно био баштиник средњоев-

ропске културе, ватрени следбеник идеја Јураја Крижанића, који је немачкој политичкој и културној доминацији у континенталној Европи супроставио покрет панславизма – солидарности и сарадње словенских народа (*у множини*) као *нову* идеологију и “геостратешко” усмерење на континентални север.

Вук, чија је породица, као и већине Карађорђевић и Милошевић устаника, потоњег становништва данашње Србије, свеже досељена из Dalmatie superior, обале – подручја првих српских држава, био је баштиник аутохтоне медитеранске, традиције зачете још у доба Рима, чији су интегрални део биле и моћне државе Војислављевића, Немањића и Котроманића, поретка *нејрекинућоџ* турским и немачким освајањима. Наиме, заборавља се да Дубровачка и Млетачка република (чији је део био и њен протекторат и пројект, тампон зона према Турцима – Црна Гора, којој су чак и име дали) готово да нису промениле поредак и традицију, признајући и позивајући се на све старе статусе и привилегије.

“Старији и лепши” Вуков концепт “Срби *сви и свуда*” су знатно раније написали Андрија Качић Миошић и Мавро Орбини. Наслањали су се на Барски родослов који већ садржи готово све елементе свих потоњих ау-

5 Владислав Сотировић, *Социолингвистички аспекти распада Југославије*: “На Карти хрватског језика са додатком српског штампаној у књизи Томе Матасића *Dobar dan! Ein Lehrbuch des Kroatischen mit Anhang für Serbisch* (Münich, 1994 [1981]) су као територије на којима се говори хрватским језиком назначене све ијекавске, икавске, чакавске и кајкавске области тада још увек званично јединственог српскохрватског (хрватскосрпског језика): Истра, Хрватска, Далмација, Дубровник, далматинска острва, **Херцеговина**, **Босна**, **Црна Гора**, Славонија, **Срем**, **Бачка**, **Санџак (Рашка)**, **Западна Србија** и југословенски део Барање. Источно од “хрватског” језика се простирала територија српског језика (до граница Србије са Бугарском, Македонијом, Румунијом и Мађарском).”

тентичних српских националних програма: свест о јединству и аутохтоности народа од давнина, баштињење свих историјских државних ентитета на разним територијама, позивање на легитимност и државне и црквене управе од најстаријих времена па тако и правну уклопњеност у европски поредак.

Посматрано у “јадранском кључу”, сви еманципаторски покрети Срба у Хабзбуршкој или Отоманској империји били су борбе за обнављање давно избореног статуса (Влашких привилегија) слободних грађана, у суштини повратка на “*сѿпаро* добро”. У Млетачкој републици тога није било из разумљивих разлога – Срби тамо статус нису ни губили. Сељаци, слободни и од давнина и у нетом пропалим српским државама (Грбљани, Кртољани, Пољичани...) остали су слободни сељаци, племићима (у градовима и Паштровићима) су признате и уважене титуле. Млетачка република није освојила територије пропалих држава, већ су градска већа (Котора, Задра и осталих градова) одлучила да прихвате њено покровитељство (а одбију нпр. Угарско или Балшића). По пропасти Млетачке и Дубровачке републике изгубљени *сѿпари* статус је васкрснуо недуго затим у пуном сјају Сретењским уставом, нешто северније али персонално гледано *међу сѿановнишиѿвом* (понављам) *скоро досељеним са обале и залеђа Хадријановоѿ мора*. Ова “баналност” се пречесто заборавља.

У “дунавском кључу” исти догађај (Устав) изгледа много бајковитије: неписмени “свињари и говедари” предвођени полуписменим свињарским трговцима и сировим и суровим подофи-

цирима аустријске војске из минулог рата, “ничим изазвани” прихватили су у том моменту најнапреднију, најсофистициранију (како би се данас рекло) и најреволуционарнију идеологију и подигли српску, једну од првих буржоаских револуција у свету, створивши једну од најстаријих модерних нација на свету (*ѿек се ово сѿјално заборавља*). Чудо невиђено?!

У чему је била тајна интелектуалне супериорности неписменог Милоша у односу на академски образоване потомке, који нису имали његову ширину да укину нови комунистички спахилук 90-тих година прошлог века и 5. октобра 2000. већ су само себе прогласили за спахије, баш као што су безуспешно за себе тражили Милошеви устаници? Можда је одговор баш у баштињењу различитих традиција – у случају Милоша, јадранске, седелачке, грађанске, римске, а у случају често сасвим директних потомака “другова и другарица руководилица” континенталне, номадске, ратничке, трибалистичке. Ова подела стално избија на најневероватнијим местима (звездаши и партизановци нпр.).

Новија историја нашег народа као да је циклична мена идеологије *једноѿ* народа и *сѿпароѿ* традиционалног стања и статуса, које се доживљава као нормално, и мњења о *више* братских или непријатељских народа (како кад) уз које иду усвајања *нових* “напредних” идеја (панславизам, југославизам, усташтво, комунизам, сада паневропски регионализам-(мулти)културализам и његова “Душманићка” варијанта – етноцентризам Коштуничиног актуелног устава.). Први концепт изворно је наш, док други иде ка *divide* (савре-

меном *lingua franca to balkanized*) који претходи *impera* дивљим Балканцима. Млађани Јарамаз то ни не крије кад “*разумевање иносјраних фактора*”, које сугерише као кључни циљ, условљава напуштањем идеје да “...су исти народ са Црногорцима (и њиде Бошњацима, Муслиманима, Хрватиима)”.

“Гле чуда”, у периодима обновљеног *сјарог* стања (кнежевина и краљевина Црне Горе и Србије) наш народ (у *једнини*) доживљава националну еуфорију (у изворном значењу: нација = сви грађани државе, еуфорија = перцепција екстремне среће и оптимизма), док “нови човјек” “тијеком” свих Југославија (које се још нису до краја распале), међу “свим нашим *народима* и народностима” увек пре или касније створи (ону другу) “националистичку еуфорију” (у орвеловском – тј. сасвим супротном од изворног, титоистичком значењу шовинистичког махнитања очајне светине). “Гле чуда, part two”, данас су изрази најдубљег презира и искривљавања и омаловажавања историје нпр. у случају српских мањиниста резервисани баш за династију Петровића и њихову Црну Гору, док се историја кнежевине и краљевине Србије “суставно” заборавља, а Југославију некритички и селективно величају – друга Србија Титову а друга Црна Гора Александрову краљевину врховног жреца Ивана Мештровића (чији пагански храм на Ловћену би да сруше, али на Авалски “немају замјерки”).

Живимо на врхунцу циклуса кад је подела и *начелно* непостојање или бар минимизирање наше традиције аксиом. Врхунац је модел, отворено и поштено назван *култура њозиивног*

дисконјунуијеија, званична црногорска културна политика, која програмски позива на одбацивање лоше прошлости и начелно непризнавање традиције као сопствене, већ “мултикултуре” разних утицаја великих цивилизација (на дивље домороце).

Пројекција тренутне подељености у давну прошлост образовним системом из ког су “суставно” избачени (у случају Срба) или темељно цензурирани чак фалсификовани (у случају Хрвата) сви великани од хуманизма до 19. века (практично све учено и писано што је “претекло” од силних ратова) је успешно усађена у наше главе. Као и комплекс припадности примитивном заосталом народу из земље “где живе лавови”.

Сасвим јагићевски – сви католици у прошлости су Хрвати, а ми смо они други. Хрватски национализам = католицизам, а српски – “слатко православање”. Ништа историјски нетачније.

Овај концепт је, због просте “математичке” чињенице да је скуп људи православне вере *мањи* од скупа људи који су себе традиционално именовали српским именом, док је скуп католика знатно *већи* од скупа оних који су се Арватима звали, за Србе (чак и схваћени јагићевски као један од два народа или *њођоиво онда*) очигледно штетан. Качић својим “неупућеним” савременицима Далматинцима (у тадашњем, много ширем него данас обиму појма) једино о Арватима даје објашњења ко су и где живе, за Рашане и Босанце је то непотребно јер су за њих тада сви знали., Али баш данашњи Срби су ватрени заговорници концепта “нема крста без три прста”. Реакција учених Срба који су свесни ове “математичке” чињенице опет је само по-

влачење на “резервни положај”, постојање два народа и даље је аксиом. “Не дамо Дубровачку културу” али у духу “компромиса” икавци су недвосмислено Хрвати. Тако су Гундулић и Држић једно (Срби) а Хекторовић и Качић друго (Хрвати). Реакција “штокаваца” је још жешћа – Срби су сви који говоре штокавски. Чињеница да ови други (чакавци и кајкавци) данас постоје на нивоу статистичке грешке и да су и сви данашњи Хрвати, за разлику од српског писца Милорада Павића, углавном потомци штокаваца, доводи до закључка да Хрвати (слично Србима код Анте Старчевића који истиче Немањиће и Чарнојевића као највеће Хрвате) теоретски “не постоје”. “Упитност” тезе о два народа баш овим ставом се намеће и упућује на изворни карактер поделе као сукоба идентитета *унушар једног* народа, а не два народа за територије..

Чак и код идеолога хрватства 19. века који се оправдано прерципирају као најекстремнији, тешко је пронаћи један редак који сугерише да они говоре о два народа. Верујући у народно јединство, Анте Старчевић је неко време сматрао како се то јединство треба манифестовати и у јединственом, хрватском имену, отклањајући свако друго име, а нарочито Срб као ненародно и погрдно. Но у листу Слобода од 23. ожујка 1883. године изражава своје схватање да није важно име, него заједничка борба за стварање слободне и самосталне државе: “Зато макар се сви прогласили за Хотентоте или нас се сваки звао посебним именом, само да будемо *сви* слободни

и срећни!” Јасно је у контексту његових поменутих ставова о патријарху Чарнојевићу и Немањићима да он нема ни примисли о *другом народу*, у питању је борба идентитета унутар истог народа. Можемо ли из чињенице да се тај хрватски, тада примитивни и популистички идентитет, на који би данашње клационице да су постојале сигурно дале максималну квоту, толико раширио током 19. века науштрб утемељеног, тада господског и естаблираног српског, извући неке паралеле са садшњим идентитетским борбама?

“Лако вам је данас говорит мој господине! Али да сте ви још прије 20 година дошли тамо даље у Хрватску, нпр у *Винковце*, па да сте рекли да сте Хрват и да су они људи тамо Хрвати – ви бисте сретни били кад би вам се сав свијет смијао, јер бисте лако били добили и батина. Али није тако било само међу господом, него још више међу сељацима: и то су били “Расци” и “Шокци” – а Хрватима каквим ни трага.”⁶ Замените реч Винковци речима Цетиње или Никшић, а по свој прилици ускоро и именом неког бачког градића (а реч Хрват ускоро нећете морати да мењате) и добићете опис актуелног стања. Како се то догодило/управо догађа описао је између осталих католички жупник, ватрени заговорник српског идентитета и наравно убеђени католик, дум Иван Стојановић у књизи *Историја Дубровника*. Најпарадигматичнија српска реакција на наступајући агресивни примитивизам поборника хрватства била је она дубровачког племства, тада најстаријег живог у Европи. Они су у

6 Излагање Антуна Радића у “Дому” од 10. 11. 1904.

знак гађења одлучили да добровољно изумру тако што се неће женити.

Идеја хрватства провобитно се ширила међу најнижим слојевима који у постојећој стратификацији друштва нису имали никакве шансе. Први хрватски клубови основани су у Шкаљарима, тада сиротињској которској фавели насељеној лучким радницима без порекла и икакве имовине и у најсиромашнијем селу Боке, без плодне земље, чији мештани су углавном били зидари и “мали на броду” – Горњој Ластви. Господа и племство, убеђени католици, истовремено су оснивали српске и ташто гледали са презиром на овај плебс. Ова социјална “левичарска” компонента хрватсва упорно се заборавља у српској интелектуалној јавности. Заборавља се да су и Старчевић и Стјепан Радић били убеђени антиклерикали који су католичку цркву “частили” терминима који би данашњем србијанском НВО сектору да је тада постојао дали обиље материјала за тужбе против распиривања говора мржње. Тадашње експанзивно хрватско свакако није било засновано на Јагићевским концепцијама органског јединства са католицизмом. И Старчевић и Радић били су типични националисти инспирисани свим идејама француске буржоаске револуције а поготово радикалним лаицизмом.

Аланфордовско питање гласи – коју идеологију је вероватније да ће временом прихватити већинска сиротиња (рибари, тежаци, ратари..) – имитирање госпде или нову/стару која им нуди напредак уместо тада окамњене социјалне стратификације друштва. Тријумф Хрватске сељачке странке над уштогљеном салонском масонском београдском политичком елитом у до

јуче “задрто” српској Далмацији за време краљевине Југославије некако подсећа на тријумф ДПС и осталих суверенистичких странака у Црној Гори. Карикатуралну верзију таштине дубровачког племства често сам сретао у Боки пред крај прошлог миленијума. Тамошњи функционери и идеолози унионистичких странака (СНП, Народна и сл.) упорно су се гордили како за њих гласају угледне староседелачке породице (што је било тачно), а за ДПС “несоји” и они преко брда. “Несоји” су били армија собарица, конобара и осталих радника без имовине досељених у потрази за послом на приморје, који су временом чинили већину становништва. ДПС је повремено делио социјалне станове, као у доба Тита, запосленим радницима. Они који су већ имали куће (староседеоци) природно нису имали право учешћа на конкурс, што је једна од илустрација “генијалне” политике оних за које су гласали. Функционери унионистичких странака прихватили су радо кадровске станове на Дорћолу и Врачару и од Мире Марковић и од ДОС-а (неки и од оба) као “природну” награду за своју “успешну” политику – светски рекорд у брзинском расрбљавању становништва. Српска елита поново је била слепа за шљаштећу социјалну компоненту овога пута црногорства и пуцала по обичају на – Ватикан. И док и даље грувају по папи, мислећи да је православље гарант српског идентитета (упркос растућем “несоју” црногорском, војвођанском и другосрбијанском), нормално – у (ијекавском) језику утемељено –народносно *инијегрално* хрватско уз “потпору” електронских медија је пред – Ваљевом и Ужицем.

“Да ли смо ми Срби на крају свог историјског постојања? Да ли полако

нестајемо? Волио бих да нисам у праву, али ми се чини да је одговор: да. ... Морамо се, као што то чине све истинске даме и сви прави центлмени, борити за изгубљену ствар, *неоштерећени надама и очекивањима.*” Ламент је, на “традицијама” дубровачког “самоизумрлог” племства, једног од србистичких црногорских мислилаца.

Наравно да не нестајемо, само мењамо идентитет. “Историја (повест) јесте промена – промена у времену и простору, промена прилика насељавања, *промена колективних идентитета*, промена језика и верске припадности, промена граница итд.”⁷ Опстају они који нису изабрали да изумру, макар стартовали као примитивни и тотални аутсајдери и чинили многе злочине и грешке. Мале су шансе оних који “нијесу државотворни” у сопственој држави и оних који избацују из своје културе готово све писмено старије од 100 година – Руђера Бошковића, Андрију Качића Миошића, Мавра Орбинија, Николу из Маина... Јагићевски данашњи Срби, ватрени заговорници аутодеструктивних култу-

ралистичких екстремних идеологија у сукобу идентитета унутар *једног народа* немају пуно шансе против Вуковаца (сви и свуда) – данашњих Хрвата, ако се не врате и поново *они/ми* (а не Хрвати) постану/мо носиоци својих изворних интегралистичких традиција. Код данашњих Срба се “...овај (национални прим. БМ) консензус распао у *идеолошком 20. веку* у коме је ратовима ослабљена и дезоријентисана нација *постала јлен екстремних идеологија*” Ово је једна од кључних непрочитаних изјава Зорана Ђинђића

Национализам је идеологија слободних а културализам идеологија поданика. Бог је људима и народима дао слободу избора. Нису нам други криви, а ни ђаво и Ватикан.

ПС: овај текст схватите као вапај. Ја сам присталица српског а не хрватског идентитета, а макар и само као навијач Звезде никако се не могу “борити за изгубљену ствар, *неоштерећени надама и очекивањима.*” Навикао сам да мој тим побеђује.

7 немачки историчар Холм Зундхаусен (Holm Zundhausen).